

ВЛИЯНИЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕС ВЪРХУ БЪЛГАРСКОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ

1. РАЗВИТИЕ НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО В УСЛОВИЯТА НА ЧЛЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Годините след присъединяването на България към Европейския съюз са период на адаптация на българското земеделие към новите условия и изисквания на общия европейски пазар. Въпреки трудностите и предизвикателствата, прилаганите политики спомогнаха за устойчивото му развитие и повишаването на неговата конкурентоспособност, основно благодарение на постъпващия финансов ресурс от бюджета на ЕС в рамките на Общата селскостопанска политика.

За периода от 2007 г. насам се наблюдават съществени положителни изменения на някои основни икономически показатели за аграрния отрасъл - Брутна добавена стойност (БДС), производителност на труда, инвестиции. Членството в ЕС даде осезаем тласък на външната търговия с аграрни стоки.

През 2016 г. БДС от отрасъла, по текущи цени, бележи увеличение от 8,1% спрямо 2006 г., а при производителността на труда се отчита ръст от 26,8%.

За същия период инвестициите (разходи за придобиване на дълготрайни материални активи) в сектора нарастват близо три пъти, а делът им в общите инвестиции в икономиката на страната достига 7,5% през 2016 г. при 2,6% за 2006 г.

През последните десет години се наблюдава тенденция на увеличение на българския аграрен износ, особено силно изразена след присъединяването на страната към ЕС. От малко над 2 млрд. лева през 2006 г., в периода 2013-2016 г. стойността на селскостопанския износ се движи вече между 7 и 8 млрд. лева. Нараства делът на селскостопанските стоки в общия износ на страната. През последните седем години този дял варира около 16 – 18%, при около 9 – 12% в периода 2000-2008 г.

Традиционно търговията с аграрни стоки формира положително външнотърговско салдо, което след присъединяването на България към ЕС отбелязва тенденция на устойчив ръст – от около 300 млн. лв. за 2006 г. до над 2,3 млрд. лв. през 2016 г. Наблюдава се постепенно пренасочване на търговските потоци към държавите от ЕС за сметка на други партньори - през последните години ЕС формира около 74 - 75% от аграрния стокообмен на страната.

Фактори за тези положителни резултати са протичащите интензивни процеси на реструктуриране, окрупняване и модернизация на производствените структури, които водят до повишаване на конкурентоспособността на сектора. Налице е тенденция за трайно намаляване на броя на стопанствата, основно за сметка на дребни, непазарни структури,

които произвеждат за собствени нужди. За периода 2003-2013 г. броят на стопанствата намалява над 3 пъти – от 665,5 хиляди през 2003 г. до 254,4 хиляди през 2013 г.

Същевременно се наблюдава концентриране на земята в по-големите стопанства - през 2013 г. тези с размер над 50 ха стопанисват над 85% от използваната земеделска площ (ИЗП). Средният размер на ИЗП в едно стопанство нараства от 4,4 ха през 2003 г. до 15,2 ха през 2013 г.

Делът на необработваната земя от общата площ със селскостопанско предназначение намалява от 4,9% през 2007 г. на 1,7% през 2016 г., като едновременно с това се отчита почти трикратно намаление на размера ѝ за същия период.

В животновъдството също е налице намаление на броя на стопанствата, основно за сметка на по-малките. За периода 2007-2016 г. общият брой стопанства в говедовъдството бележи спад със 72,2%, в овцевъдството – със 78,7%, в козевъдството – с 87,9%, в свиневъдството – с над 16 пъти.

Паралелно се осъществява окрупняване на фермите и увеличаване на броя на отглежданите животни в тях. Нараства средният брой животни в стопанствата – за периода 2007-2016 г. при кравите - от 2,8 на 10 животни; при биволите – от 8,1 на 30,8 животни; при овцете-майки – от 8,3 на 35,2 животни; при козите-майки – от 2,7 на 10,8 животни и при свинете – от 4,9 на 56 животни.

В резултат на по-доброто насочване на подпомагането през 2015 г. и 2016 г. се наблюдават процеси на стабилизиране на уязвимите и чувствителни сектори – Плодове, Зеленчуци и Животновъдство. През 2016 г. се наблюдава ръст на годишна база на общия брой животни при основните категории, най-съществено при биволите – с 13,2%, при месодайните крави – с 12,4%, при овцете – с 2,1% и при говедата – с 1,4%. Реколтираните площи с овощни видове са с 4,3% повече спрямо 2015 г. Най-голямо увеличение се отчита при бадемите – 72%, орехите – 24%, малините - 20%, черешите – 5%, кайсиите и зарзалите - около 3%, прасковите и нектарините – също около 3%. Значителен напредък през 2016 г. се отбелязва в сектор „Зеленчуци“ - площите, използвани в земеделските стопанства за зеленчукопроизводство показват ръст от 30% спрямо предходната година. На годишна база е налице увеличение на произведената продукция от зеле със 78%, кромид лук – 67%, дини и пъпеши – с 52%, краставици и корнишони – с 32%, домати - с 16,2%.

Вследствие от предоставяната подкрепа по Националната програмата за подпомагане на лозаро-винарския сектор 2014-2018 г. от началото на нейното прилагане до края на м. юни 2017 г. са създадени 1 598 ха нови лозя и са подобрени техниките на управление на 1 912 ха лозови насаждения.

В зърнопроизводството и производството на маслодайни култури е постигната висока степен на модернизация и окрупняване на стопанствата. Тези производства отбелязват стабилно

развитие и растеж, задоволяват изцяло потребностите на страната и заемат важна част от износа.

2. ПОДКРЕПА В ЗЕМЕДЕЛИЕТО ЗА 2016 Г.

2.1. ОБОБЩЕНИ ДАННИ

За 2016 г. общата финансова подкрепа за отрасъл „Земеделие“ възлиза на 2,319 млрд. лева¹, в т. ч. 1,791 млрд. лева от европейските фондове (77%) и 0,528 млрд. лева от националния бюджет (Таблица 1).

Таблица 1. Изплатени средства в отрасъл „Земеделие“ за 2016 г. (лева)

	СХЕМИ И МЕРКИ В ОТРАСЪЛ ЗЕМЕДЕЛИЕ										ДАНЪЧНИ ОБЛЕКЧЕНИЯ			ОБЩ РАЗМЕР НА ПОДКРЕПАТА В ОТРАСЪЛА	
	ОБЩО	В ТОВА ЧИСЛО:									ОБЩО	В ТОВА ЧИСЛО:			
		ДИРЕКТНИ ПЛАЩАНИЯ					ПРЕХОДНА НАЦИОНАЛНА ПОМОЩ	ПАЗАРНИ МЕРКИ	ДЪРЖАВНИ ПОМОЩИ	ПРСР		ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ НА ЖИВОТНИТЕ-БАБХ	ОТСТЪПКА ОТ СТОЙНОСТТА НА АКЦИЗА ВЪРХУ ГАЗЪОЛА		ПРЕОТСТЪПВАНЕ НА КОРПОРАТИВЕН ДАНЪК ¹
		ОБЩО	СЕПП	ОБВЪРЗАНА ПОДКРЕПА	СПЕЦИАЛНО ПЛАЩАНЕ ЗА ПАМУК										
РАСТЕНИЕВЪДСТВО	1 788 094 312	1 390 429 970	1 280 052 407	105 983 953	4 393 610	89 091 629	71 318 689	15 101 418	222 152 606	-	-	-	-	1 788 094 312	
ЖИВОТНОВЪДСТВО	410 893 300	118 251 667	-	118 251 667	-	82 340 410	35 262 656	80 590 802	40 831 179	53 616 587	-	-	-	410 893 300	
ОБЩО ЗА ОТРАСЪЛА, В Т. Ч.:	2 198 987 612	1 508 681 637	1 280 052 407	224 235 620	4 393 610	171 432 039	106 581 345	95 692 220	262 983 784	53 616 587	120 015 120	82 015 120	38 000 000	2 319 002 732	
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНДОВЕ	1 791 194 081	1 508 681 637	1 280 052 407	342 487 287	4 393 610		71 510 309		204 264 050	6 738 085				1 791 194 081	
НАЦИОНАЛЕН БЮДЖЕТ	407 793 531	-	-	-	-	171 432 039	35 071 036	95 692 220	58 719 735	46 878 501	120 015 120	82 015 120	38 000 000	527 808 651	

¹Данни за 2016 г. не са налични. Посочената сума е експертна оценка на база размера на преотстъпения корпоративен данък за предходни години.

Най-съществен дял от цялата финансова помощ заемат директните плащания (в т. ч. обвързаната подкрепа) – 1,509 млрд. лв. или 65% от цялостната подкрепа. Изплатеният финансов ресурс по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) е в размер на 263 млн. лв. и представлява 11% от общата подкрепа.

Под формата на данъчни облекчения са усвоени малко над 120 млн. лв. общо по схемите за отстъпка от стойността на акциза върху газьола и преотстъпване на корпоративен данък за инвестиционни цели.

¹ Посочената сума включва средствата за директни плащания и агроекологични мерки по ПРСР за Кампания` 2016, изплатени през календарните 2016 г. и 2017 г., съгласно данни към 30 юни 2017 г. По останалите инструменти за подкрепа са взети предвид средствата, платени през календарната 2016 г.

Общият финансов ресурс (европейски и национални средства), насочен към растениевъдния сектор, възлиза на близо 1,788 млрд. лв. (81% от всички средства).

За 2016 г. плащанията в подкрепа на животновъдите в страната са в размер общо на 410,9 млн. лева. Близо половината от тези средства са предоставени по обвързаната подкрепа и преходната национална помощ (200,6 млн. лева). Под формата на държавна помощ са изплатени 81 млн. лева или 20% от всички средства за сектора, а по ПРСР - 40,8 млн. лева (10% от общо изплатените средства).

2.2. ПРИЛАГАНЕ НА СХЕМИТЕ ЗА ДИРЕКТНИ ПЛАЩАНИЯ ЗА КАМПАНИИ 2015 Г. И 2016 Г.

От началото на членството на България в Европейския съюз (ЕС) през 2007 г. в страната се прилагат правилата на Общата селскостопанска политика (ОСП). Това означава изпълнение на европейски изисквания и разпределение на земеделски субсидии, финансирани от бюджета на ЕС.

През периода 2015-2020 г. се прилага многопластова структура на директните плащания, която въведе няколко слоя, приложени посредством различни схеми за директни плащания. Ресурсът от Европейския фонд за гарантиране на земеделието, който е предвиден като национален таван за България за разпределение по схемите за директни възлиза на над 1,5 млрд лева годишно.

През Кампания` 2015 и 2016 в България се прилагат 16 схеми за директни плащания. От Кампания` 2017, в зависимост от профила на земеделското стопанство, има възможност да се кандидатства за подпомагане по 20 схеми за директни плащания, от които 14 схеми за обвързано подпомагане: 8 схеми в сектор „Животновъдство“ и 6 схеми за сектор „Растениевъдство“. Обвързаната подкрепа цели продължаване на процесите на реструктуриране на стопанствата и повишаване на тяхната производителност и ефективност. Създават се предпоставки за по-голяма справедливост при разпределяне на средствата между отделните производствени направления, отчитайки специфичните им потребности, както и за преодоляване на несъответствията в подпомагането за различните по размер стопанства.

В таблици 2 и 3 по-долу са представени данни² за броя на подадените и заявленията с извършена оторизация, както и за бюджета и общата оторизирана сума по схемите за директни плащания от новия програмен период (списък на съкращенията е представен по-долу). Целта на предоставянето на тази информация е да покаже нивото на усвояване на съответния нотифициран бюджет по всяка схема за директно подпомагане в корелация с нивото на оторизация, т.е. с нивото на приключване на обработката на заявленията по нея.

² Данните са от ежемесечното докладване, което Министерство на земеделието, храните и горите получава от Държавен фонд „Земеделие“ – Разплащателна агенция, и са актуални към 31 юли 2017 г.

Таблица 2. Данни за ниво на оторизация и усвояване на бюджета за кампания 2015³, %.

Схема	Подадени заявления, бр.	Оторизирани заявления, бр.	Ниво на оторизация, %	Бюджет, лв.	Обща оторизирана сума, лв.	Усвояване на бюджета, %
Биволи	240	239	99.58%	5 413 176	5 352 261	98.87%
ДЖСК	1 201	1 200	99.92%	12 834 857	12 536 052	97.67%
ДПЖ	4 236	4 226	99.76%	9 018 410	8 745 548	96.97%
ЕЖСК	957	957	100.00%	22 898 566	22 623 067	98.80%
ЗДП	61 145	60 917	99.63%	464 065 652	459 242 759	98.96%
МЗС	3 269	3 221	98.53%	7 269 820	971 119	13.36%
Памук	60	60	100.00%	4 587 600	3 858 600	84.11%
СЕПП	61 145	61 110	99.94%	597 912 878	579 101 262	96.85%
СЗ	3 910	3 905	99.87%	34 934 214	33 498 620	95.89%
Сзо	549	549	100.00%	5 182 950	5 093 693	98.28%
СКЮ	5 384	5 382	99.96%	24 866 741	24 565 195	98.79%
СМК	6 388	6 385	99.95%	46 781 500	45 806 844	97.92%
СП	4 611	4 607	99.91%	39 164 447	37 640 414	96.11%
СПК	11 445	11 438	99.94%	30 937 671	30 728 873	99.33%
СПП	61 068	60 813	99.58%	109 364 146	106 698 412	97.56%

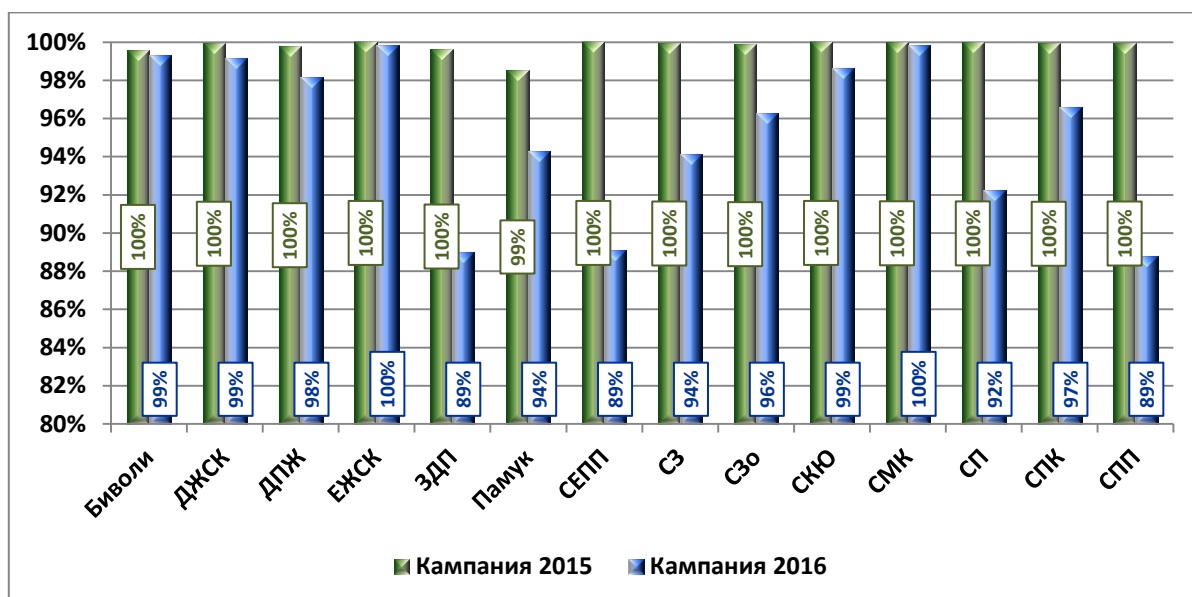
Таблица 3. Данни за ниво на оторизация и усвояване на бюджета за кампания 2016, %.

Схема	Подадени заявления, бр.	Оторизирани заявления, бр.	Ниво на оторизация, %	Бюджет, лв.	Обща оторизирана сума, лв.	Усвояване на бюджета, %
Биволи	292	290	99.32%	5 413 176	5 246 466	96.92%
ДЖСК	2 157	2 138	99.12%	12 834 857	12 583 822	98.04%
ДПЖ	6 528	6 406	98.13%	9 018 410	8 788 357	97.45%
ЕЖСК	1 587	1 584	99.81%	22 898 566	22 128 442	96.64%
ЗДП	61 666	54 868	88.98%	464 969 245	453 474 615	97.53%
МЗС	4 111	3 789	92.17%	2 014 505	1 612 958	80.07%
Памук	122	115	94.26%	5 094 065	4 393 611	86.25%
СЕПП	61 666	54 930	89.08%	741 159 823	712 973 851	96.20%
СЗ	7 778	7 323	94.15%	35 325 771	33 434 172	94.65%
Сзо	748	720	96.26%	5 182 950	4 983 818	96.16%
СКЮ	6 356	6 268	98.62%	24 866 741	24 277 676	97.63%
СМК	6 367	6 356	99.83%	46 781 500	45 512 569	97.29%
СП	8 153	7 520	92.24%	39 164 447	37 539 995	95.85%
СПК	15 604	15 072	96.59%	30 997 911	30 025 969	96.86%
СПП	61 646	54 718	88.76%	109 268 310	105 443 776	96.50%

Нивото на оторизация е изчислено в процент като отношение между броя на заявленията с извършена оторизация и броя на подадените заявления по всяка схема, а нивото на

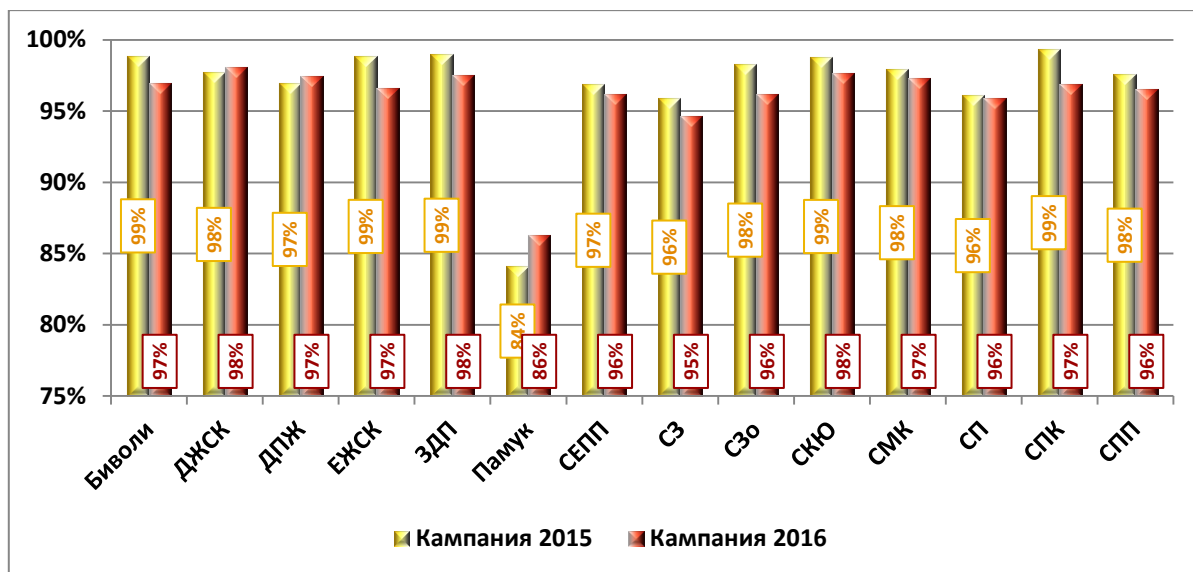
³ За кампания 2015 беше нотифициран по-висок процент на бюджета по схемата за млади земеделски стопани (МЗС) и това е причината за ниско ниво на усвояване, но неусвоения ресурс не се губи, а беше прехвърлен към схемата за дребни земеделски стопани (ДЗС) – възможност, която е предвидена в чл. 65, параграф 2, буква б) от Регламент (ЕС) № 1307/2013 на Европейския парламент и на Съвета. За кампания 2016 процентът на нотифицирания бюджет по схемата за млади земеделски стопани беше редуциран.

усвояване на бюджета в процент е изчислено като отношение на общата оторизирана сума и съответния бюджет по всяка схема.

Фиг. 1 Ниво на оторизация (%) за Кампания ` 2015 и 2016.

Данните фиг. 1 показват, че средното ниво на оторизация за кампания 2015 е 99.6%, тъй като за тази кампания, с изключение на единични заявления, са приключили оторизациите. Средното ниво на оторизация за Кампания ` 2016 е 95.4%, тъй като по отделни схеми все още продължават проверките за допустимост и обработка на заявленията. Това е в сила за основната Схема за подпомагане на единица площ (СЕПП) и свързаните с нея плащания за селскостопански практики, които са от полза за климата и околната среда (ЗДП) и преразпределително плащане (СПП), при които нивото на оторизация е около 89%. Друга група от схеми – тези за обвързано подпомагане за плодове и зеленчуци, също са с ниво на оторизация около и под средното за кампанията поради същата причина, а именно забавяне в процеса на обработка на малка част от подадените заявления.

Фиг. 2 Ниво на усвояване на бюджета (%) за кампания 2015 и 2016.

Както се вижда от данните на фиг. 2, средното ниво на усвояване на бюджета за Кампания` 2015 е 96.9%, а за Кампания` 2016 е 96.0%, поради предстоящи оторизации на подадените заявления, по които все още не са извършени такива и предвиждане на малка част от бюджета, в случай, че постъпи по предвидения официален ред информация от поддържащите външни регистри за Интегрираната система за администриране и контрол на Държавен фонд „Земеделие“ – Разплащателна агенция институции, в резултат на което да се наложи преизчисляване на подпомагането.

В таблици 4 и 5 по-долу са представени следните данни:

- брой на стопанствата като абсолютна величина и в процент от общия брой;
- общата декларирана площ като абсолютна величина и в процент от общата заявена площ;
- подпомагане като абсолютна величина и в процент от общия размер на подпомагане по Схемата за единно подпомагане на площ (СЕПП) за Кампании` 2015 и 2016 по интервал на размера на стопанство.

Целта на предоставянето на тази информация е да послужи за запознаване с разпределението на усвоения бюджет по основната схема за подпомагане на площ СЕПП по интервал на размера на стопанство в корелация с дела на съответния сегмент като брой и декларирана площ.

Делът на декларираната площ и исканото подпомагане са с еднаква величина за всеки интервал на размер на стопанство, тъй като исканото подпомагане се формира като произведение на декларираната площ и изчисления размер на подпомагане за единица площ.

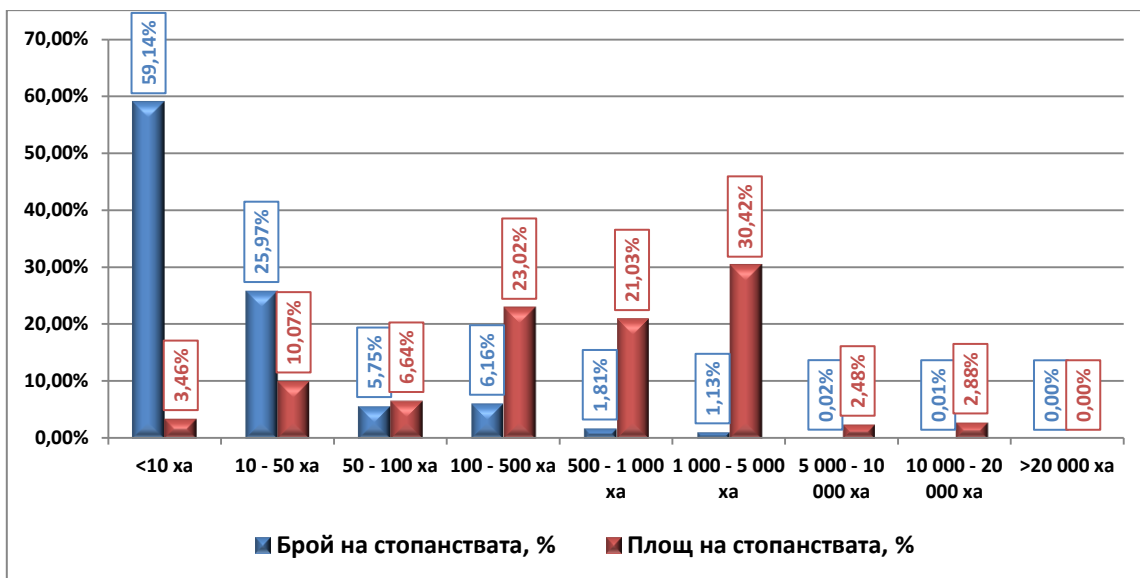
Таблица 4. Данни за дял на броя на стопанствата, декларираната площ и исканото подпомагане по СЕПП по интервал на размера на стопанство за кампания 2015, %

Интервал	Стопанства, бр.	Стопанства, %	Декл. площ, ха	Декл. площ, %	Подпомагане, лв.	Подпомагане, %
<10 ха	36163	59.14%	127464.62	3.46%	20890180.8	3.46%
10 - 50 ха	15877	25.97%	371295.7	10.07%	60851653.33	10.07%
50 - 100 ха	3518	5.75%	244882.3	6.64%	40133760.18	6.64%
100 - 500 ха	3767	6.16%	848388	23.02%	139042309.7	23.02%
500 - 1 000 ха	1107	1.81%	775304.46	21.03%	127064648	21.03%
1 000 - 5 000 ха	693	1.13%	1121280.21	30.42%	183766613.6	30.42%
5 000 - 10 000 ха	13	0.02%	91226.69	2.48%	14951142.23	2.48%
10 000 - 20 000 ха	7	0.01%	106008.9	2.88%	17373798.62	2.88%

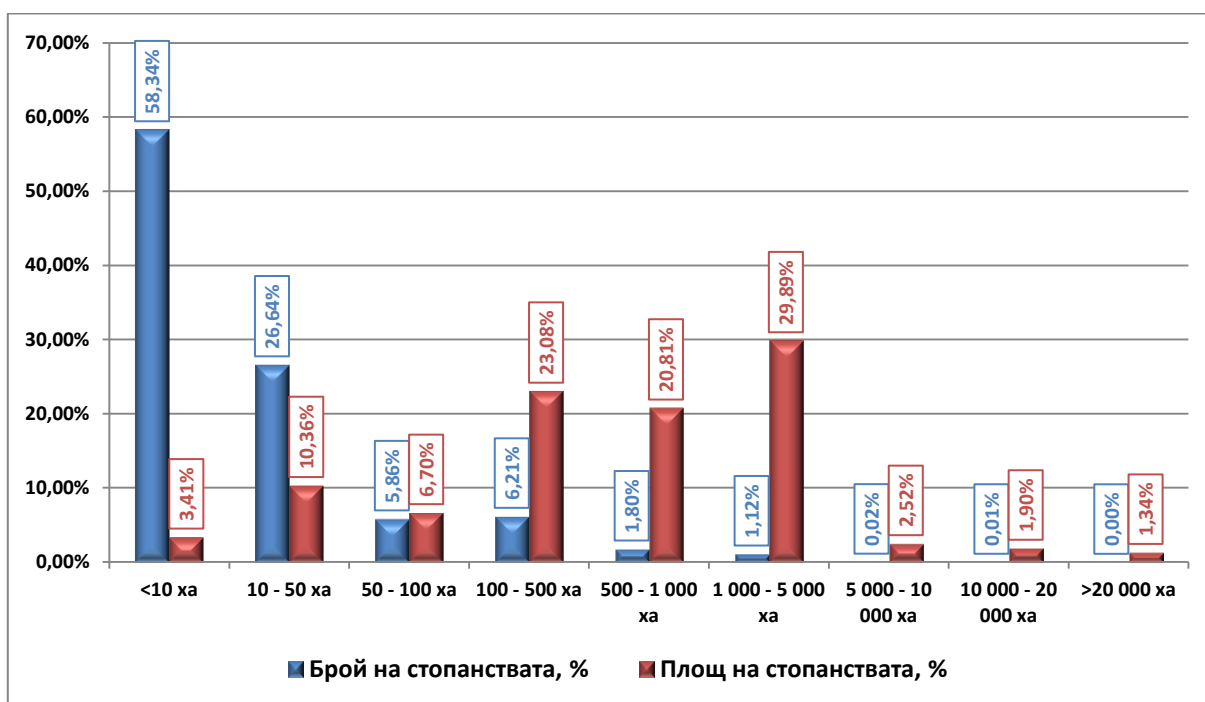
Таблица 5. Данни за дял на броя на стопанствата, декларираната площ и исканото подпомагане по СЕПП по интервал на размера на стопанство за кампания 2016, %

Интервал	Стопанства, бр.	Стопанства, %	Декл. площ, ха	Декл. площ, %	Подпомагане, лв.	Подпомагане, %
<10 ха	35865	58.34%	126741.35	3.41%	25489344.72	3.41%
10 - 50 ха	16375	26.64%	385431.66	10.36%	77515350.89	10.36%
50 - 100 ха	3602	5.86%	249432.77	6.70%	50164193.53	6.70%
100 - 500 ха	3815	6.21%	859059.71	23.08%	172768148.1	23.08%
500 - 1 000 ха	1105	1.80%	774361.42	20.81%	155734214.1	20.81%
1 000 - 5 000 ха	690	1.12%	1112266.55	29.89%	223691357	29.89%
5 000 - 10 000 ха	14	0.02%	93844.42	2.52%	18873340.8	2.52%
10 000 - 20 000 ха	5	0.01%	70656.56	1.90%	14209958.73	1.90%
>20 000 ха	2	0.00%	49745.19	1.34%	10004408.61	1.34%

На фигури 3 (за Кампания` 2015) и 4 (за Кампания` 2016) по-долу е представена графично само информацията за дял на стопанствата като брой и площ в процент по интервал на размера на стопанство.

Фиг. 3 Дял на стопанствата като брой и площ (%) по интервал на размера на стопанство за кампания 2015

Фиг. 4 Дял на стопанствата като брой и площ (%) по интервал на размера на стопанство за кампания 2016

Размерът на стопанствата варира от 0 до 25 000 ха (за Кампания` 2016) и както се вижда от данните на фиг. 3 и 4 тенденциите за двете кампании са аналогични. В интервалът от 0 до 10 ха е най-голям броят на стопанствата, но като дял от общата декларирана площ в този интервал са заявени 3.4% от общата площ по СЕПП. Най-голям дял (средно 74%) от общата заявена площ по СЕПП се пада на сегмента от 100 до 5 000 ха, въпреки че като брой на

стопанствата в този сегмент делът им от общия брой на стопанствата е 9.1%. Респективно, делът на исканото подпомагане и на усвоения бюджет след налагане на съответните санкции и редукии също е най-голям в сегмента от 100 до 5 000 ха.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ:

- **Отчитайки всички нови предизвикателства пред ЕС, особено очакваните бюджетни последици от Брекзит, не могат да бъдат идентифицирани евентуални „червени линии“ по отношение на бюджета за ОСП.**
- **Общата селскостопанска политика трябва да продължи да бъде силна и адекватно финансирана общностна политика. От съществено значение е размерът на финансиране на ОСП за новите държави-членки като България да се увеличи. Това ще позволи да завърши процесът на изравняване на нивата на подкрепа с останалите държави и да се избегнат сътресения в сектора в условията на нарастващи предизвикателства и повишаващи се изисквания към земеделските стопани при осъществяване на тяхната дейност.**
- **Директните плащания са съществен елемент от Общата селскостопанска политика, който е доказал своята ефективност и трябва да продължи да се прилага и след 2020 г. като бъде допълнителна гаранция за постигане на гъвкав, конкурентен и устойчив селскостопански сектор в ЕС.**
- **Освен осигуряване производството на храни, директните плащания позволяват на фермерите да предоставят жизненоважни обществени блага за цялото общество (например, екосистемни услуги, заетост, управление на ландшафта и жизнеността на икономиката на селските райони).**
- **Чрез директните плащания се гарантира допълването на доходите на земеделските стопани като се отчита, че земеделието до голяма степен е изложено на въздействието на климатични фактори, пазарни колебания и икономически кризи.**
- **Директните плащания дават сигурност за земеделските производители и възможност за справяне със специфичните за земеделското производство предизвикателства – неблагоприятни климатични явления, разпространение на болести по растенията и животните и други производствени рискове и кризи. Ролята на директните плащания за стабилизиране и улесняване на приспособяването придобива все по-голямо значение в контекста на нарастваща нестабилност на селскостопанските пазари и натиска на международната конкуренция.**

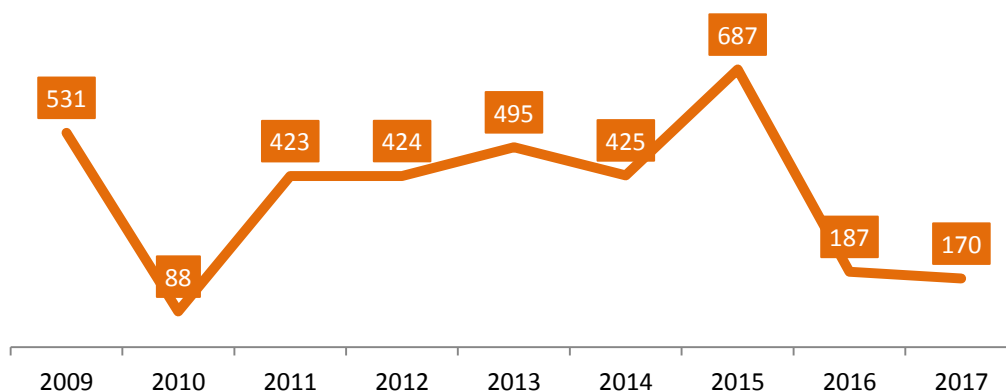
- **Посредством двата типа директни плащания – необвързани с производството и обвързани с производството – се осигурява от една страна свобода за земеделския стопанин да произвежда земеделска продукция, която се търси на пазара и от друга страна се дава възможност за фокусиране на допълнителна директна подкрепа за сектори и производства, които са в криза. „Зелените“ директни плащания целят по-висока степен на политическа легитимация на разходите на ОСП. Те са начин за доказване на обществената значимост на ОСП не само за осигуряване на хранителни продукти, но и като фактор за екологична устойчивост на територията.**

2.3. ПРИЛАГАНЕ НА ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2007-2017 Г.

В периода от началото на членството в ЕС, България прилага Програма за развитие на селските райони, като инструмент на 2-ри стълб на Общата селскостопанска политика. В контекста на ОСП, ПРСР е насочена към насърчаване на конкурентоспособността на селското стопанство, осигуряване на устойчивото управление на природните ресурси и на дейности, свързани с климата, постигане на балансирано териториално развитие на икономиките и общностите в селските райони, включително създаването и поддържането на заетост.

Разпределеният ресурс от бюджета на ПРСР 2007-2013 за подкрепа на селското стопанство и селските райони в страната до 2015 г. възлиза на 3,1 млрд. евро, от които директно насочени към селското стопанство са 1,8 млрд. евро под формата на инвестиции и компенсаторни плащания. За развитие на населените места и подобряване на обществената инфраструктура и развитие на неземеделски бизнес са разпределени средства в размер на 1,3 млрд. евро. Реалното изплащане на средствата за програмен период 2014-2020 г. стартира през 2016 г., а изплатените средства през годината са в размер на 187 млн. евро.

Изплатени средства по ПРСР 2009-2017 (млн. евро)

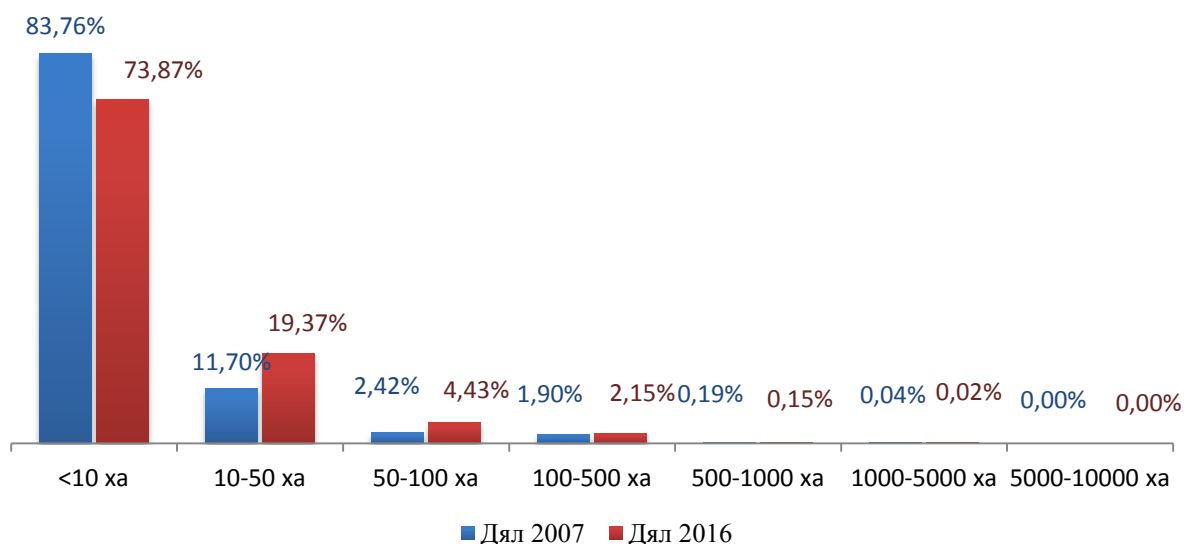
Отчитайки настъпилите промени в селското стопанство през годините, свързани със структурата на земеделските стопанства, обработваеми площи, отглеждани животни, заетостта и др., подпомагането по линия на ПРСР 2007-2013 и ПРСР 2014-2020 има своята ключова роля, която се изразява в целенасочена подкрепа, основана на приоритетно насочване на помощта към важни за стратегическото развитие на селското стопанство в страната действия, като: повишаване на заетостта, осигуряване на възможности за повишаване на доходите, намаляване на средната възраст на заетите и повишаване на производителността на труда, модернизиране на производствения капитал, диверсификация на селската икономика, повишаване условията и качеството на живот, стимулиране на традиционни за страната ни производства и др.

2.3.1. Структура на подпомогнати земеделски стопанства по компенсаторни мерки по ПРСР (2007-2016 г.)

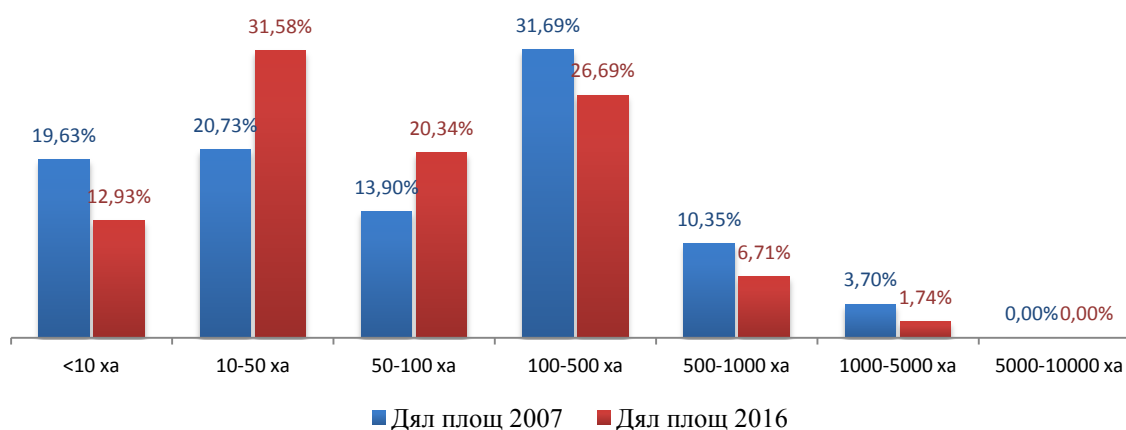
Задължителен компонент на ПРСР са компенсаторните мерки, насочени към осигуряване на подпомагане за извършване на земеделски дейности, целящи:

- Развитие на земеделска дейност в райони с природни и други ограничения (м.211 - НР1/13.1 и м.212 - НР2/13.2);
- Ограничаване на извършвани дейности, съобразно въведените забрани и ограничения в зони от екологична мрежа Натура 2000 (м.м213/м.12);
- Опазването и подобряването на околната среда и климата (част от м.214 и м.10);
- Развитието на биологичното земеделие (част от м.214 и м.11);

Промяна в структура на подпомаганите стопанства – увеличаване площта и броя на средните стопанства за сметка на най-малките: При анализ на мярка 211 / м.13.1 за периода 2007-2016 г. се отчита значителен ръст на заявените площи, върху които се извършва земеделска дейност в планинските райони от територията на страната. През 2007 г. е осигурено финансиране за около 24 хил. земеделски стопани, като по данни от кампания 2016 се отчита слаб ръст на общия брой. През 2007 г. най-голям е броят на земеделските стопанства под 100 дка, като през 2016 се отчита намаление на стопанствата в тази сегмент, като двоен ръст се наблюдава в броя на стопанствата, обработващи земи в планински райони в интервала от 100 до 1000 дка.

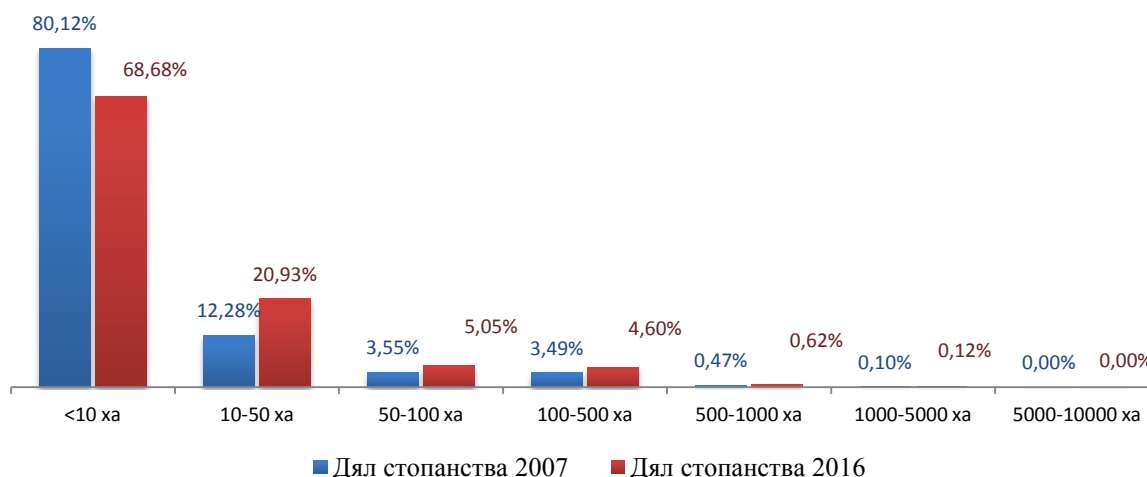

Намаление на необработваемата площ в планински райони/Ръст на ползваната земя в планински райони: В периода 2007 – 2016 г. се отчита увеличение на общата площ по мярката с **над 24 %** при приблизителна еднакъв брой подавани заявления за подпомагане, като общата площ достига над 360 хил. хектара през 2016 г. В този период е налице значителен ръст на отпусканата финансова помощ по мярката. През 2007 г. отпуснатата финансова помощ по мярката е над 24 млн.лв., като 82 % е от бюджета на Съюза и 18 % средства от бюджета на Република България. За заявления от кампания 2016 по мярката са одобрени над 66 млн. лева, което ръст **над 2,5 пъти** спрямо отпуснатите средства за кампания 2007. Разпределението по сегменти (размер на стопанство) са представени на графика.

По отношение на подпомагането в райони с природни ограничения, различни от планинските, също се отчита намаляване на броя на най-малките стопанства (до 100 дка) за сметка на нарастване на стопанствата с размер до 500 дка. Налице е малък ръст (3 %) на общия брой на стопанствата спрямо кампания 2007, като общата ползвана площ се е увеличила с **над**

40% при ръст на одобреното финансово подпомагане с **над 2,7 пъти** спрямо декларираните през 2007г.

И по двете подмерки най-значим дялът на стопанствата с размери от 1000 – 5000 дка., т.е. средни по размер стопанства. В планинските райони над 80% от стопанствата ползват около 20% от заявяваната площ. В другите необлагодетелствани райони най-големият дял отново е на най-малките стопанства, но те ползват само около 7 % от заявяваната площ, като е налице спад в дела на малките стопанства, ангажирани със земеделска дейност в тези райони.

Необходимост от компенсаторни плащания за въведени ограничения: Пряка зависимост на финансирането от увеличаването на площта на зоните и въвежданите ограничения при извършване на земеделски дейности. Спазването на забрани и ограничения в зони от екологична мрежа Натура 2000 (мярка 213/ мярка 12) е налице ръст от над 8 пъти на одобрената финансова помощ, като увеличението в броя на подпомогнатите земеделски стопанства и площи е над 4 пъти. В същото време е налице ежегодно включване на нови защитени зони, в които се въвеждат ограничения при извършване на земеделските дейности като ангажимент на държавата, което води до увеличаване на нуждите за компенсиране на земеделските стопани.

По отношение на мярка 10 „Агроекология и климат“ и мярка 11 „Биологично земеделие“, идентични дейности са изпълнявани като част от доброволни ангажименти по мярка 214 от ПРСР 2007-2014 г. Анализът на данни от подаваните заявления показва значим ръст, както в броя на земеделските стопани, така и в броя на стопанствата. През 2008 г. общата одобрена за финансиране площ е малко над 40 хил.ха, като през 2015 надхвърля 330 хил. хектара, т.е **над 8 пъти нарастване**. Около 40% от площта се ползва от средни земеделски стопанства, на които се отпуска около 30 % от компенсаторните плащания.

По отношение на структурата на стопанства може да се отчете увеличаване на дела на малките стопанства (под 100 дка) спрямо одобрените през кампания 2008 г. земеделски стопани за извършване на идентична дейност, като е налице ръст в размера на отпусканата финансова помощ за тези стопанства.

Общият брой на земеделските стопанства, които получават компенсаторни плащания за дейности благоприятни за околната среда и климата, както и биологично производство е нараснал над 8 пъти – от 842 земеделските стопанства през 2008, до 7000 през 2016 г., като средните земеделски стопанства (от 1000-5000 дка) увеличават дела на ползваната площ до 40 % през 2016 г. Налице е увеличение над 20 пъти на отпусканото финансово подпомагане спрямо 2008 г.

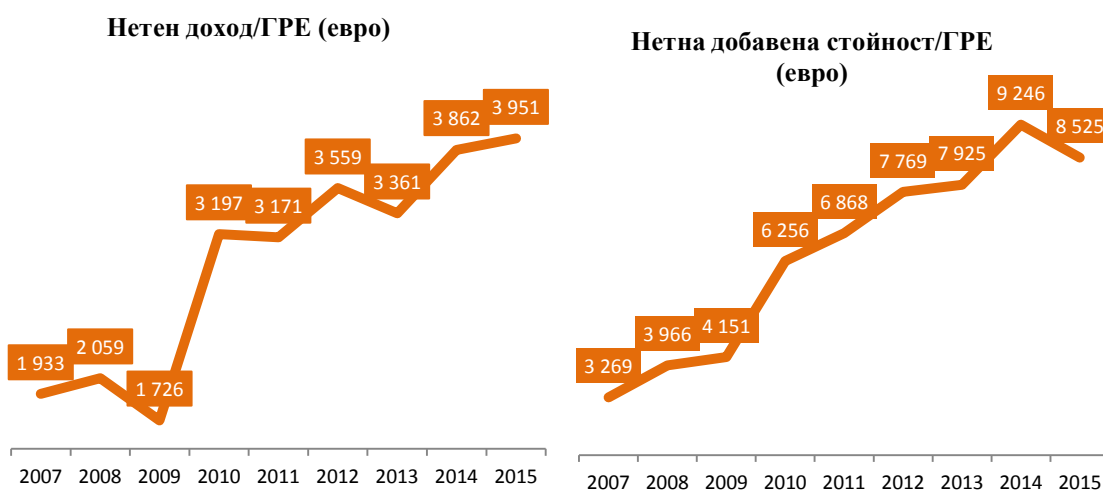
Предвид компенсаторния характер на мерките е трудно да се направи извод за значителна икономическа ефективност на отпусканото подпомагане. Ползите от подпомагането могат да се търсят в:

- **Увеличаване на стопанствата, ангажирани с изпълнявани дейности, благоприятни за околната среда;**
- **Ръст на средните по големина земеделски стопанства;**
- **Значително увеличаване на площите, върху които се извършват дейности, благоприятни за околната среда и климата;**
- **Увеличаване на стопанствата и площите, които се използват за извършване на земеделска дейност в необлагодетелствани райони и/или райони с природни ограничения;**
- **Анализът на мерките за насърчаване и подпомагане на биологично производство и земеделски практики, благоприятни за околната среда и климата, следва да се разглеждат в контекста на развитието на пазара в България и възможностите за увеличаване на износа на биологична продукция, като определянето на вида на стопанството и допълнителните разходи, за които ще се отпуска подпомагане бъдат насочени към сектори и дейности, осигуряващи конкретни предимства при производството на продукцията и устойчивост на стопанствата.**

2.3.2. Заетост, производителност на труда и подмладяване на сектор селско стопанство

За периода 2007-2015 г. българското селско стопанство отбелязва траен ръст на нетната добавена стойност и нетния доход на база годишна работна единици. В рамките на

разглеждания период е очертана ясно тенденцията за двоен ръст на показателите Нетен доход/ГРЕ и Нетна добавена стойност/ГРЕ. И по двата показателя се наблюдава значителен ръст след 2009 г., които се запазва за целия разглеждан период. Тази тенденция може пряко да се обвърже с ефекта от подкрепата предоставяна по линия на ЕЗФРСР за подобряване конкурентоспособността, производителността и модернизацията на земеделските стопанства в страната. В съответния период чрез ПРСР е осигурена подкрепа за модернизиране на над 4 552 земеделски стопанства с реализирани инвестиции на стойност над 1 млрд. евро и получена финансова помощ на стойност над 515 млн. евро. Също така за периода 2007-2015 г. 7 696 полупазарни стопанства са разширили производството си и са започнали да реализира продукция на пазара чрез подкрепата по ПРСР. За съответния период 5678 млади земеделски стопани са стартирали дейност за пръв път в селското стопанство. Предоставената подкрепа за съответните стопанства в размер на над 675 млн. евро публични разходи за съответния период е спомогнала за повишаване на производителността на труда в селското стопанство.

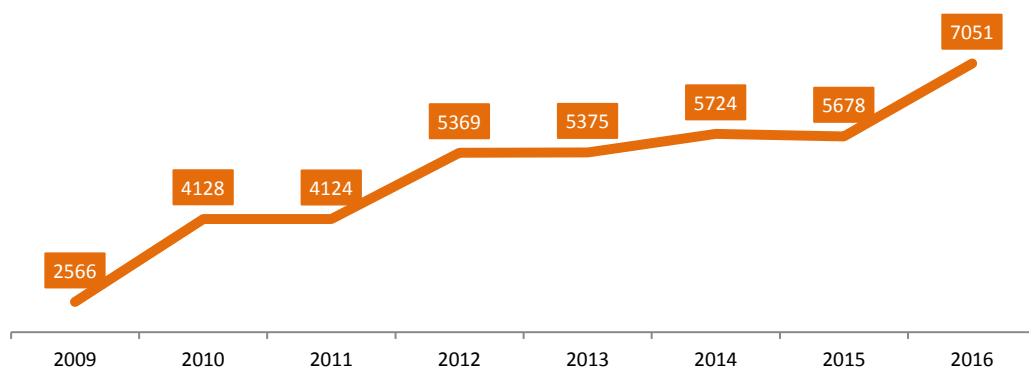
Анализ въз основа на публикувани финансови отчети и данни за заетост на подкрепени земеделски стопани по ПРСР за периода 2007-2015 г. показват тенденция за средно увеличение на работните места с 3 работни места за стопанство и средно увеличение на приходите с 36 % спрямо един зает, което показва повишена ефективност от осигуреното подпомагане.

Извод: Положителната тенденция в рамките на периода е предпоставка за запазване или повишаване на нивата на подпомагане и насочването на средствата към подобряване и обновяване на физическия капитал във земеделските стопанства за запазване на тенденциите за повишена производителност и разкриване на нови работни места.

В периода 2007-2017 г. един от основните заложили приоритети по отделните мерки от ПРСР е да се стимулира развитието и навлизането на младите земеделски стопани на възраст до 40 г., включително приемствеността между поколенията. На младите земеделски стопани чрез ПРСР се предоставя възможност за подкрепа при навлизане в сектора, както и за модернизиране на производствения процес в стопанства им.

В периода 2009 г. – 2016 г. в селското стопанство за пръв път са навлезли 7 051 млади земеделски стопани. От общо 1383 млади земеделски стопани, одобрени за подпомагане по подмярка 6.1 „Стартова за млади земеделски стопани“ (ПРСР 2014-2020 г.), стартирали дейност през 2016 г., 1/5 от младите земеделски стопани притежават необходимото образование в областта на селското стопанство и ветеринарната медицина като за тях е осигурена възможност за развитие в направлението в което са избрали да специализират. За периода 2007-2013 г. се наблюдава промяна по отношение на възрастовата структура на управителите на земеделски стопанства. През 2007 г. делът на земеделските стопани на възраст над 65 години възлиза на 45 % спрямо, докато през 2013 г. данните показват, че съответната възрастова група е намаляла до 37 %. От друга страна земеделските стопани на възраст от 18 до 44 години през 2007 г. представляват 12 % от общия брой докато през 2013 г. техният дял се е увеличил на 20 % (49 980).

Млади фермери, навлезли в сектора за периода 2007-2017 г.
(натрупване)

Извод: Постигнатите резултати на национално ниво показват необходимост от осигуряване на стимули за навлизането на нови млади хора в селското стопанство чрез подходящи финансови механизми, както и възможности за надграждане на стопанствата за навлезлите вече в сектора млади фермери.

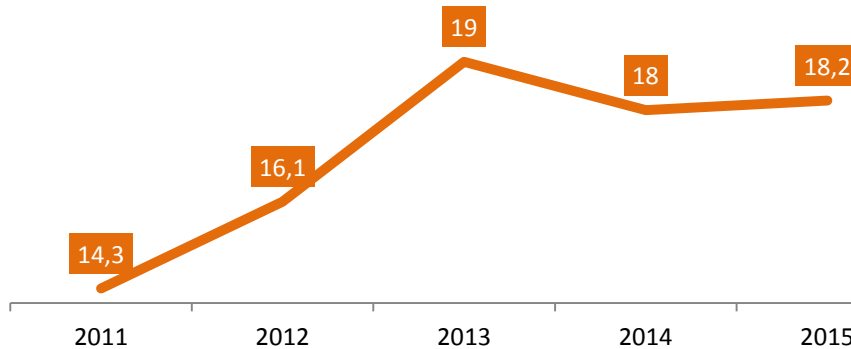
2.3.3. Повишаване на енергийна ефективност и производство на енергия от ВИ

Подпомагането за производство на енергия от ВЕИ намира своето отражение и в рамката на ПРСР, като основен инвестиционен интерес до 2013 г. е към производство на слънчева енергия, като на национално ниво делът на ФТЕЦ между 5 kWp до 200 kWp подкрепени по ПРСР е 55,46 % от общия брой за страната. От общия брой фирми с ФТЕЦ по ПРСР са подкрепени 21,26 %, а инсталираната мощност по тези проекти е в размер на 2,61 % от общия обем за страната. След 2013 г. е преустановено подпомагането за подобен тип инвестиции с изключение на случаите, при които енергията се ползва за собствено потребление от ползвателите на финансова помощ.

Брой ФТЕЦ по ПРСР спрямо общия брой фирми ФТЕЦ (%)	21.26%
Брой ФТЕЦ по ПРСР спрямо брой ФТЕЦ от 5 kWp до 200 kWp (%)	55.46%
Инсталирана мощност ФТЕЦ по ПРСР спрямо общата инсталирана мощност на всички ФТЕЦ (%)	2.61%
Количество произведена енергия от ФТЕЦ по ПРСР спрямо общото количество от всички ФТЕЦ (%)	2.84%
Количество произведена енергия от ФТЕЦ по ПРСР спрямо общото количество от всички ВЕИ (%)	0.89%
Годишна стойност на произведената ел. енергия от ФТЕЦ спрямо стойността за всички ФТЕЦ (%)	2.22%
Годишна стойност на произведената ел. енергия от ФТЕЦ спрямо стойността за всички ВЕИ (%)	1.19%

Чрез осигурената подкрепа за периода 2007-2013 г., ПРСР се е превръща в инструмент за постигане на една от националните цели за достигане на дела на енергията от ВЕИ в брутното крайно потребление на енергия през 2020 г. (16 %), като показателят е надхвърлен към 2015 г.

Дял на възобновяемата енергия в брутното крайно потребление на енергия

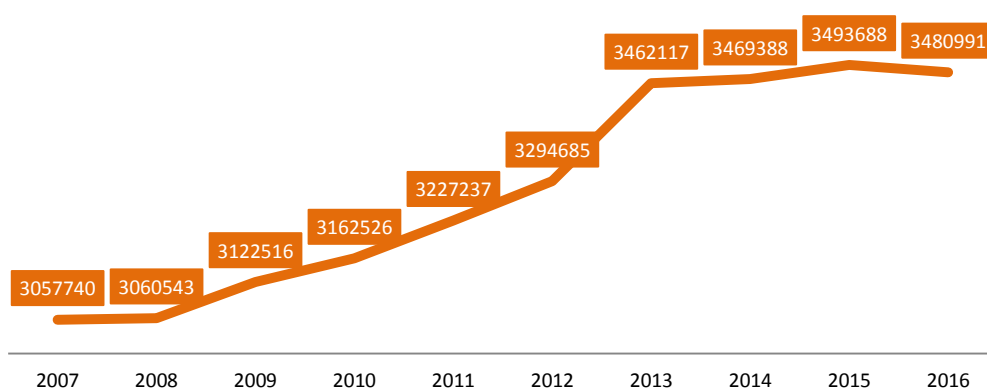
Извод: Подкрепата до 2013 г. за подобни инвестиции е осигурила възможност за диверсификация на селската икономика, насочването им след 2013 г. производствените дейности в земеделските стопанства и предприятията позволява постигане на по добри икономически резултати и значително понижаване на енергийната ефективност на различните производства.

2.3.4. Земеделски площи и отглеждани животни, включително за биопроизводство

През 2016 г. обработваемата земя в страната за четвърта поредна година запазва нивата постигнати през 2013 г., като заема 3 480 991 ха. Изразени промени се наблюдават в началото на периода от 2007 г. до 2013 г. като е отбелязан ръст на обработваемата земя в размер на над 400 000 ха.

Обработваемата земя включва площите, при които се прилага сеитбооборот, временните ливади с житни и бобови треви, угарите и оранжерииите.

Обработваема земя (ха)

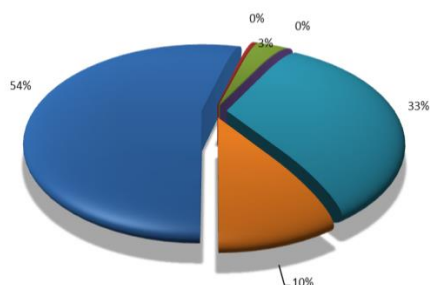
Площ със селскостопанско предназначение включва използваната земеделска площ и необработваните земи.

Използваната земеделска площ се формира от обработваемата земя, трайните насаждения, разсадници, постоянно затревените площи и семейните градини.

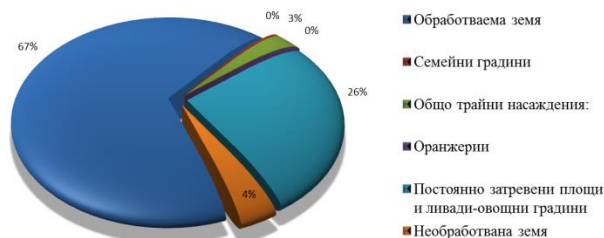
Необработваната земя включва, както изоставени трайни насаждения, така и обработваема земя, които не са използвани за земеделско производство повече от две години, но експлоатационното им възстановяване е възможно с минимални средства.

Разпределение ИЗП 2007 г.

Разпределение ИЗП 2016 г.

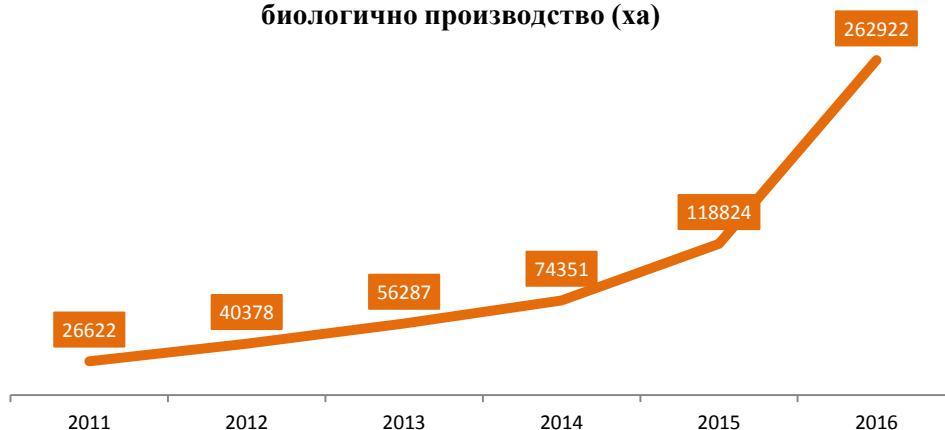
Извод: В рамките на разглеждания период е ясно изразен спада в размера на „необработваемите площи“ за сметка на увеличение на обема на „обработваемата земя“. Тази положителна тенденция показва, че подпомагането е инструмент, който осигурява сигурност и предвидимост в селското стопанство и води до търсенето на нови и модерни средства за производство, гарантиращи висока производителност.

В периода 2007-2017 г. чрез ПРСР се стимулира преминаването към биологично производство на селскостопански продукти.

Компенсаторното подпомагане на площ, в комбинация с осигуреното приоритетно подпомагане по инвестиционните мерки и по-високия интензитет на финансовата помощ

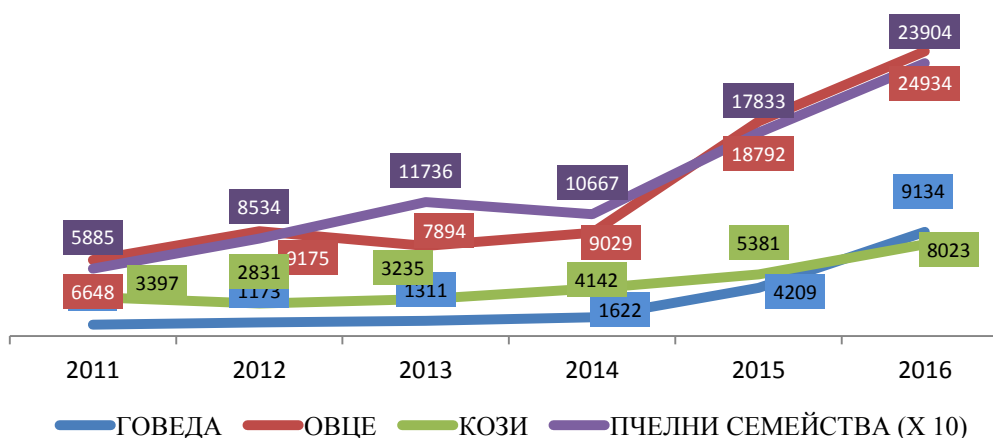
стимулира земеделски стопанства да предприемат действия за преминаване към методи на биопроизводство, като в резултат на това площите в системата за контрол нарастват многократно в периода 2011 – 2016 г.

Площи в системата на контрол на биологично производство (ха)

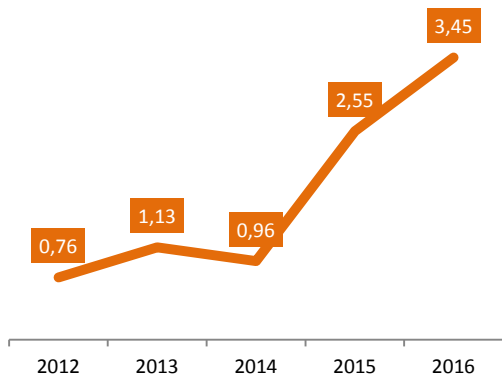
Приемствеността и продължаването на политиката по насърчаване на биопроизводството в периода 2014-2020 г. чрез прилагането на мярка 11 „Биологично земеделие“ и осигуряването на предимство и по-висок размер на финансовата помощ по инвестиционни проекти за биопроизводство води до значителен ръст през последните години на площите и животните в системата за контрол на биопроизводство.

Селскостопански животни в системата за контрол на биологично производство (2011-2016 г.)

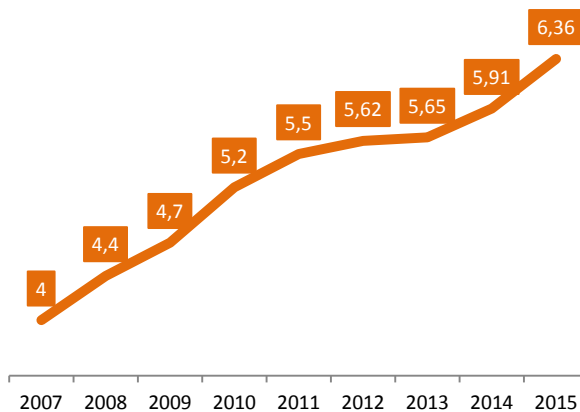

Въпреки значителния напредък следва да се отбележи, че по отношение на дела на площите за биопроизводство спрямо общите земеделски площи, страната ни изостава спрямо средноевропейското ниво, където дела на площите за контрол към 2015 г. възлиза на 6.36 % докато в България екологичните площи представляват 2.55 % спрямо общите.

Процент на площите в системата за контрол на бипроизводство спрямо общите

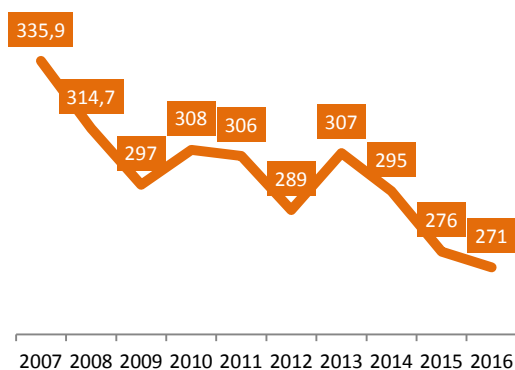

Процент на площите, под контрол за био производство (ЕС 27/28)

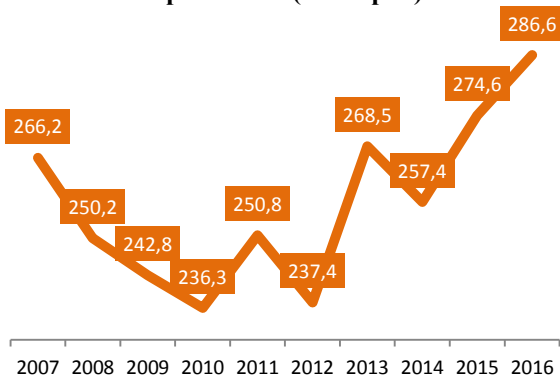

Отглеждани селскостопански животни в България за периода 2007-2017 г.

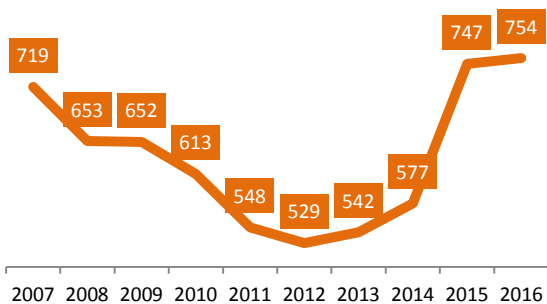
Млечни крави (хил.)

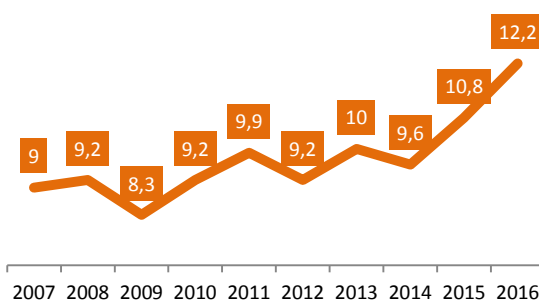
Крави месо (хил. броя)

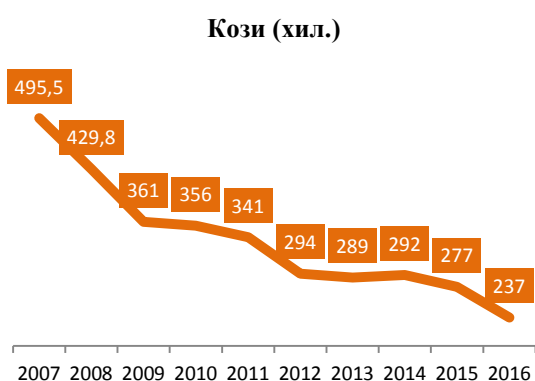
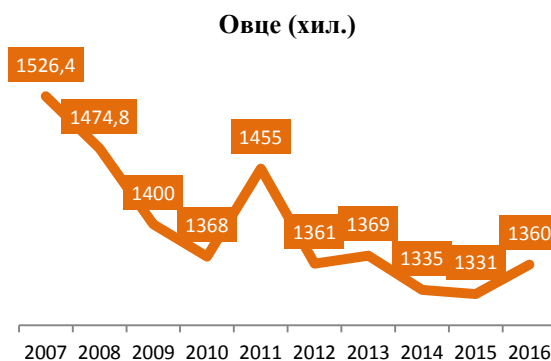
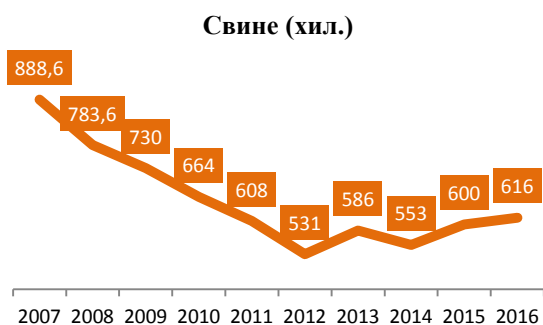

Пчелни семейства в България (хил.)

Биволи (хил.)

2.3.5. Подобряване на състоянието на общинската инфраструктура в селските райони и осигуряване на възможност за развитие на бизнес чрез подхода „ЛИДЕР/ВОМР“

За периода 2007-2017 г. в рамките на ПРСР се прилагат така наречените общински мерки, насочени към ремонт/реконструкция и изграждане на нова дребна по мащаби общинска инфраструктура в селските райони. В резултат на това към днешна дата са реализирани над 1100 проекта със стойност на инвестициите приблизително 1 млрд. евро в рамките на общини в обхвата на селските райони на страната, в резултат на което е постигнат следният ефект:

- Ремонтирани общински пътища в селските райони – 1955 км.
- Новоизградени общински пътища в селските райони – 57 км.
- Ремонтирани улици в селските райони – 396 км.
- Новоизградени улици в селските райони – 23.6 км.
- Ремонтирани ВиК системи в селските райони – 1731 км.
- Новоизградени ВиК системи в селските райони – 325 км.

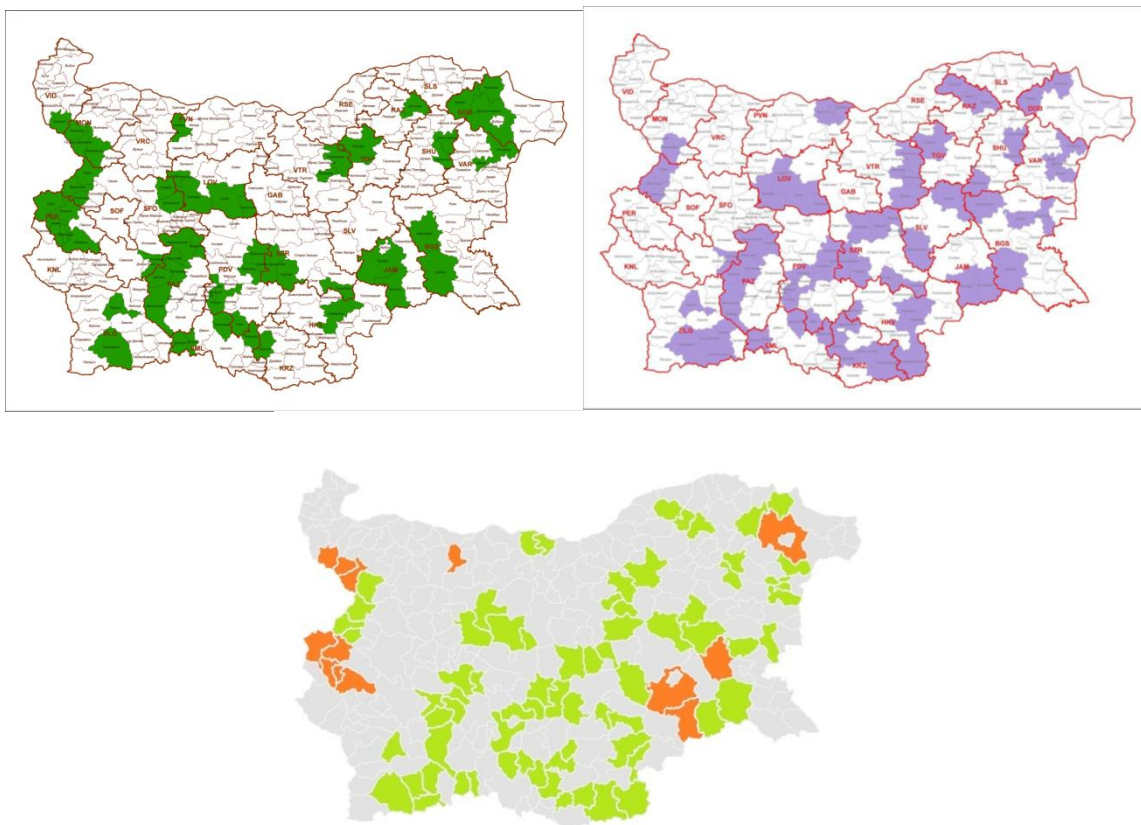
С вложените средства също така са реализирани 98 проекта за ремонт или изграждане на информационни центрове в селските райони, 119 проекта за ремонт и закупуване на

оборудване на местни културни центрове (читалища), 59 проекта, свързани с изграждане на обекти за социални услуги, 314 проекта за ремонт или реконструкция на спортни обекти, 100 проекта за изграждане или ремонт на детски площадки, 111 проекта за зелени площи и паркове, 123 проекта за осветление и др.

Подход ЛИДЕР/ВОМР:

Население

Обхванати общини от подхода ЛИДЕР/ВОМР за периода 2007-2017 г.

ОБОБЩЕНИ ИЗВОДИ:

Въпреки тенденцията за намаляване на броя на земеделските стопанства в България за периода 2007-2017 г., подпомагането по ПРСР е спомогнало за:

- повишаване на производителността на труда в селското стопанство;
- по-добрата приемственост и подмладяването на сектора;
- създаването на устойчива заетост, включително на територията на селските райони на страната;
- повишаване на нивото на механизация в селското стопанство и обновяване на машинния парк;

- **Повишаване на енергийната ефективност в подпомогнатите стопанства и предприятия;**
- **Преодоляване на негативната тенденция за намаляване на броя на отглежданите селскостопански животни и запазване на сравнително стабилни нива през последните години;**
- **Значителен ръст по отношение на площите и животните в системата за контрол на биопроизводство;**
- **Подобрена на състоянието на общинската инфраструктура в селските райони в резултат на което се повишава качеството на живот;**
- **ПРСР е инструмент за подпомагане с многосекторен ефект.**

Това са доказани положителни ефекти от ПРСР, подкрепени с данни и показатели от прилагането на програмата. Без адекватно финансиране, тези положителни въздействия нямаше да са възможни.

Списък на използваните съкращения за означение на схеми за директни плащания, прилагани в България за Кампании` 2015 и 2016:

Биволи - Схема за обвързано подпомагане за биволи.

ДЖСК - Схема за обвързано подпомагане за овце-майки и/или кози-майки под селекционен контрол.

ДПЖ - Схема за обвързано подпомагане за овце-майки и/или кози-майки.

ЕЖСК - Схема за обвързано подпомагане за млечни крави и/или месодайни крави под селекционен контрол.

ЗДП - Схема за плащане за селскостопански практики, които са благоприятни за климата и околната среда.

МЗС - Схема за млади земеделски стопани.

Памук - Специално плащане за култура – памук.

СЕПП - Схема за единно плащане на площ.

СЗ - Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци.

СЗо - Схема за обвързано подпомагане за зеленчуци (оранжерийно производство).

СКЮ - Схема за обвързано подпомагане за месодайни крави и/или юници.

СМК - Схема за обвързано подпомагане за млечни крави.

СП - Схема за обвързано подпомагане за плодове.

СПК - Схема за обвързано подпомагане за протеинови култури.

СПП - Схема за преразпределително плащане.

ДЗС – Схема за дребни земеделски стопани.